

بناام خدا



سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور

اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان فارس

اداره آموزش، ترویج و مشارکت های مردمی

تبیین علت ها و راهبردهای اجرایی پیشگیری

از آتش سوزی جنگل‌ها و مراتع

تهیه و تنظیم:

محمد صالحی نیا

کارشناس آموزش، ترویج و مشارکت های مردمی

مهرماه ۱۴۰۰

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۳ - ۹

آسیب شناسی و علل آتش سوزی ها

۱۰ - ۲۵

راهبردهای اجرایی پیشگیری از حریق

آسیب شناسی و علل آتش سوزی ها :

معضلاتی همچون آتش سوزی، فرسایش خاک، سیل، کم آبی، خشکسالی، تغییر اقلیم و معلول هستند. برخورد با معلول‌ها، در حین حوادث یا بعد از آن، یکی از راههای کاهش آثار زیانبار آنهاست. اما قطعاً پر هزینه بوده و از اثر بخشی و کارایی لازم برخوردار نیست.



عقل سلیم و علم و تجربه بشری در تمام دنیا و برای همه بحرانها، پیشگیری را بهترین و کم هزینه ترین گزینه معرفی مینماید .

از دهه ۸۰ تا کنون، تعداد و وسعت آتش سوزیها در جنگلها و مراتع و طبیعت ارزشمند کشور عزیزمان روند صعودی و نگران کننده داشته و هزینه های مادی و معنوی و در دسرهای زیادی را برای مردم و متولیان و حاکمیت ایجاد کرده که باعث

اتلاف وقت، انرژی و منابع دستگاههای اجرایی و حاکمیتی شده و منافع و اموال عمومی نسل فعلی و نسلهای آینده را با مخاطره و تهدید جدی مواجه ساخته است.

مقایسه‌ی وسعت و تعداد آتش‌سوزیهای مراتع و جنگلها در دهه‌های ۵۰، ۶۰ و ۷۰ هـ ش با آتش‌سوزی دهه‌های ۸۰ و ۹۰، بایستی ما را به تفکر و تأمل و پاسخ پرسشها و یافتن علتها رهنمون شود.

لذا با دستیابی صریح و دقیق به علتها و با برنامه‌ریزی مناسب و عمدتاً شیوه‌های نرم افزاری و کم‌هزینه‌ی نظارتی و مدیریتی، می‌توان این روند صعودی نگران‌کننده را به روند نزولی تبدیل کرد.

آسیب‌شناسی دقیق علمی و میدانی توسط افراد با تجربه و مقایسه وضعیت دهه‌های گذشته با شرایط فعلی، می‌تواند راه‌های کاربردی پیشگیری کوتاه مدت و دراز مدت را تبیین و اجرا و کشور را از این مخاطره و تهدید جدی و پرهزینه، محافظت نماید.

به اعتقاد ما، کاهش و حذف دام و دامداری سنتی در بسیاری از مراتع و از بین رفتن شیوه کوچ سنتی عشایر که در فصل مناسب در مراتع قشلاق، میان بند و ییلاقی حضور داشته و حمل دام با کامیون و در جاده‌ها (که البته دلایل متعددی دارد) در

بسیاری از مراتع و عدم چرای مراتع در فصل مناسب، یکی از دلایل ازدیاد و انباشت علوفه خشک در سطح مراتع و جنگلها و مستعد نمودن آنها برای وقوع حریق است. دام و مرتع و مرتعدار، لازم و ملزوم و مراقب یکدیگر و کامل کننده زنجیره چرخه حیات مراتع ایران است.



مدیریت صحیح مراتع و مدیریت چرا که موجب استفاده دام از قسمت سبزینه و رشد سالانه گیاهان مرتعی و بویژه علوفه سالانه مراتع می شود، امری ضروری و اجتناب ناپذیر و موضوعی علمی و پذیرفته شده است که با اسکان خودجوش و داوطلبانه و یا دستوری برخی طوایف و ایلات بزرگ استان فارس همانند، خمسه، قشقای، اقوام لر به مرور زمان بسیاری از مراتع، بویژه در مناطق صعب العبور، بدون دامدار و چرای دام و بدون حضور دامداران سنتی رها شده که یکی از زمینه های تخریب و تصرفات و آتش سوزی ها را فراهم نموده است.

کاهش و بعضاً حذف قرقبانان (دیده بانان) آشنا با طبیعت و دلسوز و بعضاً روشهای نادرست جذب و بکارگیری آنها ، یکی دیگر از دلایل افزایش آتش‌سوزی است که استفاده از افراد مناسب برای حفاظت از جنگلها و مراتع ، از روشهای پیشگیرانه و کم هزینه ، در مقایسه با روشهای پر هزینه اطفاء حریق است.



از دیگر علل آتش‌سوزی ها ، اختلافات مرتعداران و حضور بهره برداران متعدد و بی‌مسئولیت بوده که عمدتاً به دنبال منفعت‌های زودگذر و سودجویی از طبیعت هستند .

متاسفانه آتش‌سوزیهای عمدی برای از بین بردن پوشش گیاهی طبیعی و فراهم کردن زمینه تغییر کاربری اراضی ملی در سالهای بعد به سایر کاربری‌ها، از جمله صنعت، کشاورزی، معدن واز دیگر علل آتش‌سوزیها در سنوات اخیر است که

ممنوعیت واگذاری مناطق سوخته و قرار دادن فوری این عرصه ها در اولویت طرح های احیا و بازسازی ، از این نیت شوم پیشگیری خواهد نمود .

همچنین گردشگران عبوری و کم توجه و روشن کردن آتش برای مصارف مختلف از دیگر دلایل افزایش آتش سوزی هاست . البته مدتی است که موضوع ازدیاد آتش سوزی های عمدی در منابع حیاتی کشور، احتمال اهداف خرابکارانه دشمنان سرزمین ایران را نیز در ذهن تداعی می نماید که این مهم نیز بایستی توسط دستگاه های امنیتی هوشمند کشور مورد مذاقه و ملاحظه قرار گیرد .



هدف از بیان این مطالب ، فراهم کردن فضای مباحثه و طوفان فکری و نقد و بررسی علمی و کارشناسی پیرامون یکی از مهمترین موضوعات مبتلا به کشور است که هزینه‌های اقتصادی و زیست محیطی زیادی را در شرایط فعلی و آینده به کشور تحمیل کرده و خواهد کرد .

مسئلاً نگارش علت ها و آسیب شناسی ، اولین اقدامی است که باید انجام داد و تبیین علل و راهکارهای همه جانبه پیشگیری و اطفای حریق ، نیازمند گردهمایی اندیشمندان و ارائه مقالات و کتب متعدد در این موضوع مهم و حیاتی است که انشا... مدیران و کارشناسان اندیشمند و با تجربه و دلسوز کشور ، بویژه در بخش مدیریت بحران ، منابع طبیعی، محیط زیست ، مراکز تحقیقاتی و دانشگاهها، مردم و گروههای دوستدار طبیعت ایران ، بهترین روشها و تدابیر را بکار گرفته که در آینده شاهد اثربخشی و کارایی این روشهای کارشناسی و مدیریتی پیشگیری از بحران آتش سوزی ها خواهیم بود.

ایجاد بانک اطلاعات و نقشه‌ی دقیق مناطق دچار آتش‌سوزی شده و ممنوعیت
تخصیص زمین، معدن ، مرتع و..... در این مناطق و اطلاع‌رسانی عمومی و مداوم از
طریق همه رسانه‌ها ، انگیزه‌های شوم آتش‌زدن‌های عمدی را از بین خواهد برد.

محمد صالحی نیا ۲۹ / ۳ / ۱۳۹۹



راهبردهای اجرایی پیشگیری از حریق :

۱- اقوام آریایی (مادها ، پارت ها و پارس ها) فلات چهار فصل ایران را به منظور پرورش حیوانات اهلی ، دامپروری ، شغل شبانی و شکار در چند هزار سال قبل انتخاب کرده اند . لذا نواحی رویشی ایران ، قرنهای محل چرای دام و بهره برداری از جنگلها و مراتع بوده است .

در دهه‌های اخیر به دلایلی از جمله مهاجرت روستائیان و عشایر به شهرها و همچنین کاهش و حذف دامداری سنتی در بسیاری از مناطق ، باعث عدم چرای مراتع در فصل مناسب و انباشت علوفه های خشک سالانه در زیر اشکوب جنگلها و مراتع شده که یکی از دلایل مهم بسیاری از آتش سوزی هاست .



لذا پراکنش متعادل دام در زمان مناسب ، در تمام ماههای سال (بویژه از فروردین تا ابان ماه) از ضرورت‌های اجتناب ناپذیر مدیریت مراتع و جنگلها و پیشگیری از حریق جنگلها و مراتع ، در اکثر مناطق ایران و بویژه مناطق صعب العبور است .

۲- تامین آب با ایجاد سطح صیقل یا استفاده از تانکر و یا دیگر روشهای جمع آوری آب باران از جمله عملیات آبخیزداری و همچنین فن آوریهای نوین تامین آب، همانند پنل‌های خورشیدی، از ضرورت‌های ماندن دامداران در مناطق دور دست و صعب العبور و چرای دام و جلوگیری از آتش سوزی های ویرانگر است .

۳- ملزم و موظف نمودن مرتعداران و دامداران به حفاظت و مدیریت مرتع در محدوده‌ی پروانه ی چرا و طرح مرتعداری و بی تفاوت نبودن نسبت به این امر مهم و حیاتی

۴- چنانچه صاحبان پروانه‌ی چرا و مجریان طرحهای مرتعداری در امر حفاظت و حمایت از عرصه های پروانه خود بی تفاوت بوده و سهل انگاری آنها محرز گردد، نسبت به لغو پروانه ی آنها اقدام و مرتعدار ذیصلاح جایگزین شود .

۵- از زمان اجرای قانون ملی شدن جنگلها و مراتع (۲۷ / ۱۰ / ۱۳۴۱) و کاهش قدرت مدیریت و نفوذ مالکان و خوانین در عرصه های طبیعی (برای جبران این خلاء بوجود آمده در عرصه های ملی)، نظارت و مدیریت دولت با توسعه و تقویت ادارات جنگلبانی امری ضروری تلقی گردید.

قرقبانان، محافظین، مخبرین محلی و دیده بانان نیز از عوامل اجرایی ادارات جنگلبانی محسوب میشدند. تعداد و پراکنش قرقبانان و نظارت میدانی کارشناسان در همه ی عرصه های ملی در دهه های ۴۰ و ۵۰ ه ش پر رنگ و مستمر و موثر بوده است.

متأسفانه در سنوات بعد بتدریج از تعداد قرقبانان کاسته شد. همچنین نقش نظارتی و حضور کارشناسان در عرصه نیز بدلیل کثرت ارباب رجوع و انجام کارهای روزمره و حجم بالای مکاتبات، به پشت میز نشینی و پاسخگویی به مکاتبات و ارباب رجوع، تنزل پیدا کرد و امر مهم حفاظت و حمایت از عرصه های ملی به حاشیه رانده شد.



لذا وظیفه ذاتی و موضوع مهم حفاظت و پیشگیری از تخریب و آتش سوزی عرصه های ملی که مهمترین رکن تشکیلات سازمان جنگلها و مراتع و فلسفه ی وجودی آن بود ، تحت شعاع سایر فعالیتها ی روزمره قرار گرفت .

بنابراین ضروری است متناسب با حساسیت و میزان آسیب پذیری عرصه های ملی ، مناطق مختلف یک بخش ، شهرستان و نهایتا استان شناسایی و تعداد قرقبانان و کارشناسان ناظر مشخص و نیروهای آموزش دیده وعلاقه مند به حفاظت از طبیعت و محیط زیست ، مسئولیت خود را به نحو احسن ایفا نمایند .

همچنین امکانات لازم از قبیل موتور سیکلت ، دوچرخه کوهستان ، خودرو مناسب، استفاده از چهارپایان متناسب با شرایط هرمنطقه ،کفش و لباس مناسب ، دوربین

شکاری ، بی سیم ، کوله پشتی مناسب حمل آب و آذوقه ، جعبه ی کمک های اولیه ،
ابزارالات اولیه اطفای حریق و قابل حمل بوسیله انسان ، چراغ قوه ، GPS
و...دراختیار آنها گذاشته شود و تعهدات لازم نیز از آنان در خصوص نهایت تلاش
برای حفاظت از عرصه های ملی تحت پوشش اخذ گردد که در صورت سهل انگاری،
تبعات حقوقی و قانونی جرم مرتکب شده را تحمل و جبران نمایند .



بهتر است متناسب با شرایط هر منطقه و جابجایی اعتبارات و هزینه های سرسام آور
اطفای حریق ، به سرفصل پیشگیری از حریق (که نه تنها هزینه بلکه سرمایه گذاری
برای نسل فعلی و نسل های بعد میباشد) به منظور حفاظت از ثروتهای ملی و عمومی
اقدام شود

۶- اهتمام جدی کارشناسان و مدیران منابع طبیعی و آبخیزداری برای حل اختلافات

مرتعداران و صاحبان پروانه چرا و حقوق عرفی و تلاش در راستای ممیزی قانونی

و عادلانه مراتع به منظور احقاق حقوق دامداران واقعی و ذیحق .

متأسفانه برخی دامداران ، مرتعداران و صاحبان پروانه چرا برای انتقام جویی

از سایرین و ادارات دولتی ، اقدام به عمل ناشایست آتش زدن مراتع مینمایند .

اگر چه این عمل بسیار ناپسند ، بایستی مورد پیگرد قانونی قرار گیرد ، اما ادارات

دولتی و متولیان عرصه های ملی نیز لازم است ، با اقدامات به موقع و قانونی

و منصفانه ی خود ، زمینه های پیشگیری از این حوادث ناگوار را مرتفع نمایند .



۷- بدیهی است از نظر فنی و حقوقی ، امکان واگذاری و تخصیص و تغییر کاربری

اراضی پوشیده از جنگلها و مراتع غنی و دارای گونه های ممنوع القطع به سایر

کاربرها از جمله صنعت ، معدن ، کشاورزی ، تاسیسات ووجود ندارد .

متأسفانه برخی از متقاضیان یا عوامل آنها با هدف از بین بردن پوشش گیاهی ممنوعه،

با روشهای مختلف از جمله ایجاد حریق عمدی ، برای دستیابی به عرصه های ملی،

این اقدامات مجرمانه را انجام میدهند .

به منظور جلوگیری از این انگیزه های شوم ، ضمن حفاظت و پایش مستمر اینگونه

مناطق ، بانک اطلاعات جنگلها و مراتع سوخته و نقشه دقیق و به روز این اراضی

تهیه و بصورت برخط (onlin) مورد استفاده کمیته های فنی و نظارت و کمیسیونهای

تخصیص و ممیزی اراضی در منابع طبیعی و آبخیزداری و صدور مجوز معدن در

سازمان صمت و کمیسیونهای واگذاری اراضی ملی در مدیریت امور اراضی و

کارشناسان و مدیران ذیربط، جهت تصمیم گیری قرار گیرد .



همچنین موضوع ممنوعیت واگذاری مناطق سوخته از طریق رسانه های همگانی، دائماً اطلاع رسانی شود . بطوریکه این ممنوعیت قانونی ، ملکه ی ذهن آحاد مردم و مسئولین قرار گرفته و زمینه ارتکاب این جرم بطورکلی از اذهان آمرین و عاملین آنها محو گردد .

۸ - یکی دیگر از علل برخی آتش سوزی ها ، ورود گردشگران کم توجه و عبوری از مناطق جنگلی و مرتعی است . روشن کردن آتش برای مصارف مختلف از جمله گرم شدن ، طبخ غذا ، درست کردن چای و قلیانو خاموش نکردن کامل بقایای آتش از عوامل ایجاد آتش سوزی در جنگلها ، مراتع ، باغات و اراضی کشاورزی است .

به منظور پیشگیری و برآورده کردن این نیاز گردشگران ، تعبیه وسایل و امکانات لازم از جمله آتشدان و کباب پز در محل های مناسب که خطر آتش سوزی را به حداقل ممکن کاهش دهد ، بسیار ضروری است .

خاموش کردن کامل باقی مانده آتش در مناطق گردشگری ، از دیگر روشهای پیشگیری از حریق است .

همچنین تهیه و پخش بروشورهای آموزشی و ترویجی و نصب تابلوهای هشدار دهنده در مسیرها و محل های گردشگری و حضور مامورین و محافظین طبیعت در این مکانها (بویژه در ایام تعطیلات) ، یکی دیگر از راههای پیشگیری از آتش سوزی در مناطق گردشگری طبیعت است .

رسانه های عمومی و محلی از جمله رادیو و تلویزیون نیز با برنامه های آموزشی خود ، میتوانند به پیشگیری از ایجاد حریق توسط گردشگران کمک نمایند . گروههای مردمی (NGO) دوستدار طبیعت نیز ، نقش موثری در پیشگیری از آتش سوزی در مناطق گردشگری را دارند .



۹- موضوع ازدیاد تعداد و وسعت آتش سوزیهای عمدی در منابع طبیعی و محیط زیست کشور، احتمال اهداف خرابکارانه ی بدخواهان سرزمین ایران ، نیز دور از انتظار نیست

لذا شایسته است دستگاههای امنیتی کشور، همچون پلیس آگاهی ، اداره اطلاعات ، حفاظت اطلاعات دادگستری ، حفاظت اطلاعات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ، مخبرین و مطلعین محلی و..... با هدف حقیقت یابی و اخذ اطلاعات و مستندات لازم ،

با رصد آتش سوزیها(بویژه حریق های عمدی) و شناسایی آمرین و عاملین آنها و
اخذ توضیحات و اطلاعات لازم ، سرنخ های عوامل داخلی و خارجی حریق های
عمدی کشف و از اقدامات خرابکارانه آنها پیشگیری و مجازات متناسب با اهمیت
جرم اعمال گردد.

منابع طبیعی و محیط زیست و منابع آب و خاک کشور از ثروتهای ملی و پشتیبان
اقتصاد و امنیت غذایی و منابع حیاتی کشور هستند



لذا بدیهی است که بدخواهان چشم دیدن فلات سرسبز و آبادایران را نداشته باشند .

۱۰- پدیده تغییر اقلیم (climat chang) در کره زمین پس از انقلاب صنعتی و توسعه ی صنایع در کشورهای جهان و رشد تصاعدی جوامع انسانی و بهره برداری روزافزون از سوختهای فسیلی، باعث آلودگی و گرمایش تدریجی زیست کره و بیابان زایی و اختلاف دمای شدید مناطق مختلف و دمای روز و شب گردیده است .

باتوجه به تحقیقات و نظریات دانشمندان ، گرم شدن هوای کره ی زمین موجبات بوجود آمدن گازهای گلخانه ای (greenhouse gas) و آسیب به لایه ازن (ozon layer) و افزایش سرعت ذوب شدن یخ ها و یخچال های قطبی گردیده که این مسئله مخاطرات جدی برای موجودات زنده دارد.

مسئله گرم شدن هوای کره زمین در افزایش تعداد و وسعت آتش سوزیهای جنگلها و مراتع در برخی مناطق کره ی زمین تاثیرگذار بوده است . لذا با هدف پیشگیری از فجایع زیست محیطی و آتش سوزیهای گسترده ، استفاده از انرژی های پاک به جای سوختهای فسیلی و کاهش مصارف غیر ضرور و بهره گیری از فن آوریهای نوین ، هرچه زودتر جلوی این تهدید جدی این تنها زیست کره گرفته شود .



۱۱- رهاکردن و تولید زباله و مواد پلاستیکی و شیشه ای در کشورمان ، متاسفانه بصورت گسترده و چندبرابر نیاز واقعی وجود دارد . این مواد در چرخه ماده و انرژی و اکو سیستم های طبیعی، به راحتی قابل تجزیه و تبدیل نبوده و گاهی تا دهها سال در طبیعت باقیمانده و آثار بسیار مخربی را بر منابع آب و خاک و فضای سبز و زیست بوم زمین برجای میگذارند .

یکی از آثار مخرب پسماندهای پلاستیکی و شیشه ای ، انعکاس نور و بوجود آمدن حالت ذره بینی و تجمع گرما و حرارت در یک نقطه بر اثر نور خورشید و ایجاد حریق در علفزارهای خشک در جنگلها و مراتع ، بویژه در فصول گرم سال است .

بنابراین برای پیشگیری از تخریب زیست بوم و اکوسیستم کره ی زمین ، اولا باید تولید و مصرف این مواد کنترل و مدیریت شود و ثانیا باوضع قوانین وفرهنگ سازی عمومی از رها کردنزباله ها در طبیعت ممانعت بعمل آید وثالثا با جمع آوری این ضایعات و تبدیل آنها به مواد قابل بازگشت به طبیعت ، از فجایع زیست محیطی جلوگیری شود.

۱۲- متاسفانه آتش زدن کاه و کلش و بقایای گیاهی و علفهای هرز در مزارع و باغات در سنوات اخیر مرسوم شده است . این عمل گاها از کنترل خارج شده و شعله ها و بقایای آتش به مراتع و جنگلهای مجاور سرایت مینماید . (در مواردی هم با نیت تجاوز به اراضی مجاور ، تعدا این عمل صورت میپذیرد)

با استناد به مواد ۴۵، ۴۶ و ۴۷ قانون حفاظت و بهره برداری از جنگلها و مراتع ، آتش زدن کاه و کلش و پس چر مزارع و روشن کردن آتش در تنه درختان جنگلی و تهیه ی زغال جنگلی ممنوع است . بنابراین برای پیشگیری از حریق ، یگانهای حفاظت دستگاههای اجرایی مسئول ، موظف به ممانعت از آتش زدن پسماند مزارع و علفهای هرز باغات و برخورد قانونی با متخلفین میباشد .

۱۳- ممانعت از تیراندازی و شکار در مراتع و جنگلها و مناطق دارای علوفه های

خشک.

۱۴- روشن نکردن آتش بوسیله چوپانان برای گرم شدن و طبخ غذا

۱۵- رهانکردن و نریختن مواد با درجه احتراق پایین مثل بنزین، تینر، الکل و

در طبیعت.



۱۶- حذف علوفه های خشک نزدیک و مجاور جاده ها تا بر اثر گرما و جرقه های خروجی از اگزوز خودروها باعث ایجاد آتش سوزی نشوند .

۱۷- همچنین مراقبت و مواظبت هنگام مانورهای نظامی در طبیعت ، از جمله مواردی است که میتواند در پیشگیری از آتش سوزی ها، موثر واقع شود .

۱۸- احداث آتش بر در مراتع و همچنین جنگلهایی که در زیر اشکوب آنها پوشش علفی حساس به حریق وجود دارد ، یکی از راههای پیشگیری از گسترش آتش سوزیهاست . البته احداث آتش بر ، بایستی بر اساس مطالعات و ضرورت و با حداقل تخریب خاک و پوشش گیاهی و با استناد به ضوابط فنی انجام شود.

محمد صالحی نیا ۱۸ / ۷ / ۱۴۰۰

به پایان آمد این دفتر حکایت همچنان باقی است